

УДК 006.022:332:007.2

Скрипчук П. М., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

В статті розроблені теоретико-практичні положення та еколого-економічні основи обґрунтування робіт із гармонізації та імплементації досвіду країн світу щодо використання сільськогосподарських земель в ринкових умовах. Запропоновані доповнення до програм розвитку земельних відносин з метою законодавчого закріплення ринкового механізму та інструментарію.

***Ключові слова:* інституційне забезпечення, земельні відносини, інструменти, еколого-економічне обґрунтування.**

Постановка проблеми. Екологічне законодавство Європейського Союзу в наш час нараховує більше 300 законодавчих актів, в тому числі директив, регламентів, рішень та рекомендацій. Європейський Союз сьогодні є єдиним регіоном в усьому світі, в якому мета захисту навколишнього природного середовища (НПС) рівнозначна і визнана на одному рівні з метою економічного зростання (стаття 2 і 6 договору про утворення ЄС). Структура в галузі охорони НПС включає більше 70 директив та 20 постанов, в тому числі про земельні ресурси [1].

Зазначені законодавчо-нормативні документи ЄС є актуальними для гармонізації в галузі економіки природокористування, що висуває перед суб'єктами господарювання ряд важливих завдань, які потребують вирішення. Вирішення цього завдання передбачає реалізацію цілого комплексу заходів структурно-організаційного, техніко-інноваційного та правового характеру. Серед них і адаптація національної системи стандартизації, метрології та сертифікації (технічних стандартів, процедур та органів з оцінки відповідності) до системи технічного регулювання ЄС, що вимагає поглибленого дослідження останньої.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система технічних норм і стандартів ЄС є досить складною як з точки зору особливостей та динаміки свого розвитку, так і її практичного впровадження та показує досвід ринкової інтеграції третіх країн з єдиним ринком Співтовариства. Вказана тематика досліджувалася вітчизняними науковцями і представлена у працях таких авторів, як В.К. Мамутов [2], В.С. Бєлих [3], О.В. Зверєва [4], Р.В. Овчаренко [5], М.І. Шаповал [6], Ф. Маніє [8] та

інших роботах [9-12].

Інституційні засади організації землекористування, оптимізації сільськогосподарського землекористування та оцінки існуючого стану використання земельних ресурсів висвітлені у працях зарубіжних та вітчизняних вчених: І.К. Бистрякова, О.О. Веклич, В.Г. В'юна, О.М. Гарнаги, Д.І. Гнатковича, В.В. Горлачука, О.І. Гуророва, Д.С. Добряка, Ш.І. Ібатуліна, Л.Я. Новаковського, А.Г. Мартина, А.Я. Сохничя, А.М. Третьяка, А.М. Шаповала, Bertalanffy L., Clarke, K.F. та ін. [13-17].

Мета статті. Метою статті є обґрунтування теоретико-практичних положень та еколого-економічних основ робіт із гармонізації та імплементації досвіду країн світу щодо використання сільськогосподарських земель у ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що у сучасному світі надзвичайно активно відбувається глобальна інтеграція господарських, технологічних та інформаційних структур, які все більше стають транснаціональними, інституційні та законодавчо-нормативні інструменти земельних відносин в Україні потребують гармонізації, адаптації та імплементації. Тому пріоритетом зовнішньої політики України має стати розвиток співробітництва, спрямованого на організацію ринку земельних ресурсів на базі кращого світового досвіду з гарантуванням відповідальності за їх якість, ліквідацію і попередження локальних, регіональних екологічних проблем. Це обумовлено: вигодами на ринку нерухомості, конкуренцією на ринку продовольства, орієнтацією на оптимізацію використання природно-ресурсного потенціалу держави, можливостями залучення інвестицій, транскордонним характером забруднень, торгівлею засобами хімізації у сільськогосподарському виробництві, глобальним характером багатьох екологічних проблем.

Таким чином, реалізація стратегії сталого розвитку в реальних інституційних умовах України має відбуватись на принципах економічної ефективності та екологічної безпеки, партнерства між державою, землекористувачами, бізнесом щодо урегулювання земельних відносин. Зокрема у більшості Законів України, наприклад, «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» спостерігаються декларативні положення. Наприклад, метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану НПС України шляхом інтеграції екологічної політики, гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення тощо.

Одним з останніх документів із земельних відносин є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)». Наприклад, строк оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особи-

стого селянського господарства не може бути меншим як 7 років [18].

Про нагальну потребу врахування земельних відносин у законах і нормативних документах держави свідчать такі показники за 2009–2015 роки: середнє значення плати за землю склало 11010 млн грн; частка плати за землю у ВВП – 0,85%; частка плати за землю у валовій доданій вартості – 0,79%; орендна плата з фізичних осіб збільшилась у 1,9 рази; земельний податок з фізичних осіб збільшився у 2,1 рази; укладання договорів оренди за строком їх дії відбувається у напрямі збільшення термінів оренди та у 2015 році (для терміну 1-3 роки – 3%, для терміну 4-5 років – 35%, для терміну 6-10 років – 47%, для терміну більше 10 років – 15%) тощо. Збільшення земельного податку на юридичних та фізичних осіб не призвело до суттєвого покращення земельних відносин та підкреслює саме важливість інституційних засобів регулювання аграрної економіки.

До складу екологічного законодавства ЄС входять: регламенти, які наказують адміністративну структуру, таку як Європейське агентство з охорони НПС, фінансові інструменти сприяння виробництву екологічно чистої продукції. Також існують механізми створення процедур і структур для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, маркування сертифікатами екологічної чистоти, оцінки ризику від використання хімікатів і схем екологічного аудиту [19].

В наш час є багато причин, через які Україна мала б прийняти правила ЄС у споживчому секторі та визнати європейські стандарти. Наприклад, якщо українські виробники слідуватимуть гармонізованим стандартам і дотримуватимуться директив ЄС, можна буде знизити витрати на проведення ділових операцій із країнами ЄС. Окрім того, постійні зусилля з прийняття правил ЄС сприятимуть вступу в СОТ. Позитивні ефекти матимуть синергетичний ефект для системи моніторингу НПС, відповідальності за природокористування, сертифікацію продукції тощо.

У ЄС директиви, які вирішують міжгалузеві питання, мають назву – горизонтальних, наприклад Директива про загальну безпеку продукції 2001/95/ЄС. Прикладом галузевої директиви є Директива про харчову продукцію 2000/13/ЄС.

Країни, які обрали європейський вектор розвитку, повинні привести всі свої інституції у відповідність до стандартів ЄС як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Для цього необхідна добре налагоджена та стабільна система державного урядування, заснована на ефективних і неупереджених державних службах. На нашу думку, інструментами інституційного забезпечення розвитку земельних відносин мають стати державні цільові програми розвитку земельних відносин в Україні [20].

Метою програм має бути розвиток земельних відносин для забезпе-

чення високоефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, раціонального аграрного землекористування, законодавчого закріплення ринкового механізму та інструментарію регулювання земельних відносин, формування інвестиційного привабливого землекористування, контролю органів місцевого самоврядування з питань системного природокористування та розвитку інфраструктури, удосконалення економічних і правових відносин власності на землю, поетапне введення ринку землі під контролем держави та місцевих громад.

Важливими є економічний механізм, положення та інструменти як основа земельних відносин, а саме:

- відповідальність усіх суб'єктів ринку щодо виконання соціо-еколого-економічного механізму розвитку земельних відносин;

- забезпечення на перспективу системи гарантування прав власності на землю та інфраструктуру;

- відповідність системи платежів за землю до її стану, розміщення, способів використання, врахування рентних підходів в раціональному землекористуванні;

- формування та розвиток ринку земель при паритеті фермерських господарств, аграрних холдингів та середнього бізнесу на селі;

- економічний механізм, що забезпечує відповідну зміну критеріїв економічної ефективності через оцінку впливу на НПС;

- балансування повноважень, необхідних для ефективної реалізації правоповноважень держави як власника земельних ресурсів;

- вирішення проблем через економічні інструменти положень про відновлюваний природний ресурс (земельні ресурси повинні бути збережені, відтворені як у кількісному, так і в якісному відношенні;

- власник земельних ресурсів при його використанні в будь-якій формі не вправі завдавати шкоди НПС як у межах свого володіння, так і поза ними;

- нижньою межею плати за користування земельними ресурсами має бути вартість відтворення цього ресурсу в тій самій кількості і якості, що й спожитий ресурс (оцінка за вартістю відтворення). При оцінці будь-якого природного ресурсу враховуються економічні оцінки всіх інших природних ресурсів, які споживаються, стають недоступними для використання (у тому числі оцінка асиміляційного потенціалу);

- систему екологічних нормативів необхідно вибудовувати на принципах синергії, превентивності, показників у вигляді процентилів та інтегральних показників й врахуванням об'єктивних екологічних потреб суспільства;

- визнання необхідності інноваційного розвитку вітчизняної економіки та технологій на основі впровадження сучасних наукових технічних досягнень впровадження визнаних процедур оцінки відповідності та прин-

ципів ринкового нагляду за безпечністю продукції;

- інтереси населення сільських населених пунктів повинні стати суттєвим елементом ефективної економічної політики забезпечення раціонального землекористування;

- відкритість та прозорість процедур розроблення і прийняття стандартів, технічних регламентів та оцінки відповідності з урахуванням інтересів усіх заінтересованих сторін;

- застосування сучасних інформаційних та управлінських технологій;

- синхронізація реформ у сфері технічного регулювання та відносин у сфері землекористування;

- введення податку за монопольне використання земель сільськогосподарського призначення;

- контроль за цільовим використанням коштів від плати за землю на заходи раціонального землекористування;

- врахування збитків для власника землі в нормативній оцінці вартості земель та закріплення відповідальності за користування землею з повного відтворення її родючості;

- використання податкових пільг, які врегульовані правилами Світової організації торгівлі (наприклад зелений кошик та ін.) та ін.

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що основним принципом інституційного забезпечення земельних відносин має стати попередження виникнення проблем та запровадження профілактичного принципу. Тобто міжнародні стандарти і директиви враховують положення «життєвого» циклу продукції, який може бути реалізований на основі відкритих і дієвих механізмів та інструментів у земельних відношеннях та землекористуванні. Досвід ЄС засвідчує про увагу на попередження забруднення земель в сфері правовідносин. Законодавством ЄС приділена значна увага питанню створення належної інформаційної мережі, оскільки для формування і проведення чіткої екологічної політики в сфері контролю стану НПС необхідна достовірна інформація про стан навколишнього середовища [21].

Ефективність використання землі не може бути охарактеризована одним показником, оскільки процес землекористування є багатограним, визначається багатьма природними й економічними факторами. В ролі критерію оцінки ефективності використання земель має виступати збільшення виробництва продукції сільського господарства на одиницю витрачених ресурсів за умов дотримання екологічних вимог землекористування та підвищення родючості ґрунтів. Одним з основних показників ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу є продуктивність угідь, яка визначається урожайністю сільськогосподарських культур і залежить від ґрунтово-кліматичних умов, рівня розвитку продуктивних сил при забезпеченні оптимальної відповідності фактичної структури землекористування природно-економічним умовам.

Висновок. Розроблені теоретико-практичні положення та еколого-економічні основи обґрунтування робіт із гармонізації та імплементації досвіду країн світу щодо використання сільськогосподарських земель в ринкових умовах. При цьому враховані принципи економіки природокористування (прямого і не прямого використання, відкладеної альтернативи, успадкування та існування). Запропоновані доповнення до програм розвитку земельних відносин з метою законодавчого закріплення ринкового механізму та інструментарію регулювання земельних відносин, контролю органів місцевого самоврядування з питань системного природокористування та розвитку інфраструктури. Розроблені положення економічного механізму та інструментарій удосконалення земельних відносин в Україні. На перспективу необхідно розробляти методики врахування податкових земельних платежів в системі гармонізації директив ЄС і реального сектору аграрної економіки держави.

1. Проект Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища України на період 2011-2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/content/article/7190>.
2. Мамутов В. К. Экономика и право : сб. науч. тр. / В. К. Мамутов. – К. : Юринком Интер, 2003. – 207 с.
3. Белых В. С. Гражданско-правовое обеспечение качества продукции, работ и услуг : сб. науч. тр. / В. С. Белых ; отв. ред. О. А. Герасимов. – Екатеринбург : Бизнес, менеджмент и право, 2007. – 300 с.
4. Зверева Е. В. О правовых средствах обеспечения качества товаров, работ и услуг в сфере хозяйствования / Е. В. Зверева // Экономика и право. – 2004. – № 1 (8). – С. 28–31.
5. Овчаренко Р. В. Основные направления адаптации украинского законодательства к европейскому в сфере технического регулирования / Р. В. Овчаренко // Вестник Донецк. нац. ун-та. Сер. В. Экономика и право. – 2004. – № 1. – С. 321–329.
6. Шаповал М. І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації / М. І. Шаповал. – К. : Видво Європ. ун-ту, 2006. – 174 с.
7. Луцишин П. В. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку : монографія / П. В. Луцишин, С. В. Федонюк. – Луцьк : РВВ «Вежа», 2004. – 200 с.
8. Маніє Ф. Технічні правила і стандарти в ЄС : навч. посіб. / Ф. Маніє, О. Чувпило. – К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – 135 с.
9. Бичківський Р. В. Метрологія, стандартизація, управління якістю і сертифікація / [Бичківський Р. В. та ін.]. – Львів : Львівська політехніка, 2004. – 560 с.
10. Боженко Л. І. Метрологія, стандартизація та акредитація / Л. І. Боженко. – Львів : Афіша, 2004. – 324 с.
11. Кане М. М. Системы, методы и инструменты менеджмента качества / М. М. Кане, Б. В. Иванов, В. Н. Корешков, А. Г. Схиртладзе. – СПб. : Питер, 2008. – 560 с.
12. Біла книга. Про політику адаптації вітчизняного законодавства у галузі норм і стандартів до європейських вимог. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 65 с.
13. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н. М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.
14. Auty Richard M. Natural Resources, Development Models and Sustainable Development. IIED. Stevanage, U.K. 2003 : Earthprint Limited [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iied.org/docs/eep/dp_03_01.pdf.
15. Bertalanffy L. General systems theory: Foundations, development, applications, L. : The Penguin Press, 1971, 311 p.
16. Clarke K. F. Sustainability and the Water and environmental

engineer. J. Iwem, 8: 1-9, 1994. **17.** Шкуратов О. І. Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика : монографія / О. І. Шкуратов. – К. : ДКС-Центр, 2016. – 356 с. **18.** Закон України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) // Відомості Верховної Ради (ВВР) . – 2015. – № 21. – Ст. 133. **19.** Довідник законодавства Європейського Співтовариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу через портал права Європейського Союзу EUR-Lex: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/perert/index.htm>. **20.** Програма розвитку земельних відносин в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nadoest.com/programa...vidnosin-v-ukrayini...period...2. **21.** Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні / за заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. – К., 2007. – С. 148.

Рецензент : д.т.н., професор Кожушко Л. Ф. (НУВГП)

Skrypchuk P. M., Doctor of Economics, Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

INSTITUTIONAL PROVIDING OF NORMATIVE DOCUMENTS HARMONIZATION IN THE FIELD OF THE LAND RELATIONS

In the article the theoretical and practical regulations, environmental and economic foundations of works on harmonization and implementation of the world experience of the agricultural land use at market conditions are elaborated. The additions to the software development of land relations in order to consolidate the legal market mechanisms and instruments are proposed.

***Keywords:* institutional support, land relations, instruments, environmental and economic assessment.**

Скрипчук П. М., д.э.н., профессор (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ИНСТИТУЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГАРМОНИЗАЦИИ НОРМАТИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ В СФЕРЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье разработаны теоретико-практические положения и эколого-экономические основы обоснования работ по гармонизации и имплементации опыта стран мира по использованию сельскохозяйственных земель в рыночных условиях. Предложенные дополнения к программам развития земельных отношений в целях законодательного закрепления рыночного механизма и инструментария.

***Ключевые слова:* институциональное обеспечение, земельные отношения, инструменты, эколого-экономическое обоснование.**